

Αιμιλία Καραλή *Η δημοκρατία και οι καταλήψεις*

Οι μαθητικές καταλήψεις εναντίον του νόμου 2525/97, γνωστού πια ως «νόμου Αρσένη», που συντάραξαν —κυριολεκτικά και μεταφορικά— την ελληνική κοινωνία, έδωσαν τροφή για μια σειρά αναλύσεις που περιστρέφονται γύρω από τις μορφές πάλης και τους τρόπους διεκδίκησης των αιτημάτων. Η αρχική κατάπληξη για το μέγεθος των κινητοποιήσεων, οι «τρυφερές» νότες για τον αυθόρμητο και ευρηματικό χαρακτήρα των συνθημάτων έδωσαν γρήγορα τη θέση τους στην καταδίκη των «ακροτήτων» που γεννούσαν οι διεκδικήσεις των μαθητών. Τα ισχυρά συγκροτήματα των ΜΜΕ, «ειδικοί» αναλυτές, πρώην «καταληψίες» του Πολυτεχνείου το 1973, τηλεπαρουσιαστές πρωινών, μεσημεριανών, νυχτερινών εκπομπών, περιστασιακοί τηλεπαρουθόβοι, στιγμάτιζαν τις καταλήψεις. Ακόμη κι όταν δεν είχαν να πουν κάτι υπέρ του νόμου, τόνιζαν την αντίθεσή τους με τη μορφή των μαθητικών διεκδικήσεων.

Κοινός παρονομαστής οι χαρακτηρισμοί που τα τελευταία χρόνια συνοδεύουν, από τους ίδιους σχολιαστές, κάθε κινητοποίηση και απεργία εργαζομένων: ομηρεία των «άλλων» (π.χ. καθηγητών και μαθητών που ήθελαν να κάνουν μάθημα), παράνομη κατάληψη δημόσιου χώρου, άνομη πράξη, παρεμπόδιση συγκοινωνιών, αποτροπή των

εργαζομένων να πάνε στη δουλειά τους (για τα «μπλόκα» στους δρόμους), αλλά και «αθλιότητες», «τραμπουκισμοί». Αρκετοί αρθρογράφοι ταύτιζαν τους μαθητές με εγκληματίες, ενώ επέκριναν την πολιτεία, τους καθηγητές, τους διευθυντές των σχολείων και τις ποικίλες δυνάμεις καταστολής για την ανοχή τους απέναντι στη νεανική ανταρσία.

Είναι γεγονός πως οι κοινωνικές κινητοποιήσεις σπάνια, και για συγκεκριμένους ιστορικούς λόγους, αντιμετωπίστηκαν «ευνοϊκά» από τα συγκροτήματα των ΜΜΕ και τους υπερασπιστές της αστικής νομιμότητας. Δεν είναι ανάγκη να ανατρέξουμε στην ιστορία των λαϊκών κινητοποιήσεων για να δούμε τους χαρακτηρισμούς τους ως «οχλοκρατικών» εκδηλώσεων, «παρραβιάσεων του νόμου του κράτους και της τάξεως», και το πόσο βαθιά ενοχλούσαν τους κυρίαρχους κύκλους. Εξάλλου και το διάγγελμα του δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλου μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το '73 αναφερόταν σε «αναρχικές εκδηλώσεις μιας οργανωμένης μειοψηφίας» και στην «ύπαρξιν συνωμοσίας των εχθρών της Δημοκρατίας» (!). Είναι επίσης γνωστό πως οι κατοποιήσεις και οι δολοφονίες συμμετεχόντων σε κινητοποιήσεις εξηγήθηκαν και «δικαιολογήθηκαν» με βάση το δίκαιο του «αμυνό-

μενου» οργάνου καταστολής και την ανάγκη αποκατάστασης της κοινωνικής τάξης.

Η φιλολογία γύρω από το «άδικο» και το «παράνομο» των κινητοποιήσεων των διάφορων κοινωνικών ομάδων (π.χ. εργατών, αγροτών, μαθητών, φοιτητών, γιατρών, καθηγητών) αναπτύχθηκε έντονα το τελευταίο διάστημα με αφορμή τις μαθητικές καταλήψεις και από έναν άλλο λόγο, πιο τυπικό, επιστημονίζοντα και υπερασπιζόμενο τη δημοκρατία. Η τελευταία, όμως, δεν προσδιορίζεται στα κείμενά τους ως πολιτεύμα που κατοχυρώνει βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να ελέγχουν την εξουσία όταν αυτή αυθαιρετεί ή παραβιάζει αυτά τα δικαιώματα. Η δημοκρατία σε μια σειρά άρθρων ταυτίζεται με την κυβερνητική εξουσία, τις αποφάσεις μιας διαμορφωμένης με τον εκλογικό νόμο κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Η τελευταία θεοποιείται, φετιχοποιείται και παρουσιάζεται σαν ένα αγαθό είδωλο που περιμένει τους προσκυνητές του, έχει τους ιερείς του και φυσικά τους αιρετικούς του. Αυτή η θρησκευοποίηση της πολιτικής εξουσίας, που βέβαια δεν έχει καμιά σχέση ούτε με τις πιο συντηρητικές αντιλήψεις των εκπροσώπων του αστικού Διαφωτισμού του 17ου και 18ου αιώνα, προβάλλεται σήμερα ως «σύγχρονη» θεώρηση της δημοκρατίας. Απ' αυτήν ακριβώς την αντίληψη πηγάζει και η κριτική των καταλήψεων ως παράνομων δραστηριοτήτων, ως ανατροπής της έννομης τάξης και ως πηγής πλείστων άλλων δεινών για την κοινωνία.

Τη θεωρητική και «επιστημονική» τεκμηρίωση της άποψης ότι η κατάληψη αποτελεί δείκτη «εκπαιδευτικής ανομίας» και «μαζικής μαθητικής παραβατικότητας» επεχείρησε πριν λίγα χρόνια ο Α. Γκότοβος, καθηγητής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, στο βιβλίο του *Καταλήψεις - Ανορθό-*

δοξες μορφές μαθητικής διαμαρτυρίας (εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1996). Εκεί ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πλήθος χαρακτηρισμών για τις καταλήψεις: «μορφή επιθετικότητας ενδημική στην ελληνική κοινωνία... που είναι γνωστή ως “τσαμπουκάς”... πεδίο για την πραγμάτωση αυτού του επιθετικού θράσους με στοιχεία περιφρόνησης» (ό.π., σ. 16)· και, καθώς τις ταυτίζει με «μη σεβασμό των νόμων του παιχνιδιού κατά τη διάρκεια μιας αλληλεπίδρασης ή μιας σχέσης», τις παρομοιάζει με ανάλογες εκδηλώσεις που ο λαός αποκαλεί «χτυπήματα κάτω από τη ζώνη, αθλιότητες, εκβιασμό, γαϊδουριά» (ό.π., σ. 14). Τις διεκδικήσεις στην ουσία τις θεωρεί «δικαίωμα στην παράβαση» παρόμοιο με εκείνο «των φοροφυγάδων» (ό.π., σ. 86). Για να αποδείξει δε τη βιαιότητα και την ανομική προσωπικότητα των νέων» (ό.π., σσ. 87, 99, 112 κ.λπ.), έχει εφεύρει και «κλίμακα μακιαβελισμού» (ό.π., σ. 144) (!).

Το ενδιαφέρον στοιχείο της εργασίας του Α. Γκότοβου αφορά τα χαρακτηριστικά των νέων που έχουν «θετικό προσανατολισμό απέναντι στις καταλήψεις». Σύμφωνα με το συγγραφέα, λοιπόν, είναι νέοι «με έντονο συνδικαλιστικό προσανατολισμό, με επιτηρητικούς γονείς, με υψηλή προσδοκώμενη επίδοση», με θετικό δείκτη ένταξης σε ομάδες συνολικών, με μεγαλύτερη διάθεση για ριζοσπαστική κοινωνική κριτική, με αισιοδοξία για το μέλλον» (ό.π., σ. 175). Κι όμως, σ' αυτούς τους νέους, που λογικά θα έπρεπε να εκτιμά, τους αποδίδει, εκτός των άλλων, και τη διάθεση για «επικράτηση μειοψηφιών μέσα από αναρχικού τύπου διαδικασίες» (ό.π., σ. 184), θυμίζοντας και φραστικά το διάγγελμα του δικτάτορα Παπαδόπουλου για τα γεγονότα του Νοέμβρη του '73, που προαναφέραμε.

Η εκτεταμένη αναφορά που κάναμε στο συγκεκριμένο βιβλίο είναι γιατί συμπυκνώνει σε μια ενιαία αυταρχική λογική τις σπο-

ραδικές ανάλογες επισημάνσεις διάφορων διανοητών στον τύπο κατά τη διάρκεια των καταλήψεων. Η «υπεράσπιση» της δημοκρατίας με το ίδιο λεξιλόγιο, τους ίδιους λόγους και τους ίδιους χαρακτηρισμούς με εκείνους των εκ πεποιθήσεως και αποδεδειγμένα βιαστών της αποδεικνύει, και όχι με μηχανικό τρόπο, την υποχώρηση βασικών αξιών του δημοκρατικού φρονήματος και των αντίστοιχων ευαισθησιών που αυτό καλλιεργεί και απελευθερώνει.

Πριν από μερικά χρόνια, ο Αλμπέρ Καμύ είχε γράψει στις στήλες της *Combat* ότι «δεν υπάρχει τάξη χωρίς δικαιοσύνη» και ότι «η ιδεώδης τάξη των λαών ενυπάρχει στην ευτυχία τους», και προέτρεπε «να διακηρύξουμε ότι προτιμάμε την αιώνια αταξία από την αδικία» (Albert Camus, *Actuelles, écrits politiques*, σειρά «*Idées-Gallimard*», Paris 1977, p. 47). Το ότι η σκέψη αυτή του Καμύ συναντήθηκε με την αγωνία και την αναζήτηση της ευτυχίας χιλιάδων μαθητών το απέδειξε η πράξη τους, η οποία, όπως και κάθε πράξη αντίστασης και απελευθέρωσης, δεν μπορεί να ζητήσει πιστοποιητικά νομιμότητας από μια εξουσία που προφασίζεται το «δήμο» για να ενισχύσει το «κράτος», διασπώντας τη δημοκρατία στα ετυμολογικά της συστατικά για να την ακυρώσει.

Όταν βέβαια οι λέξεις «ευτυχία», «ελευθερία», «αναζήτηση», «δικαίωμα» λείπουν από τις αναλύσεις των υπερασπιστών της «τάξης», είναι φυσικό να αποκαλούνται «παράνομες» όλες εκείνες οι ενέργειες που τις επαναφέρουν στο προσκήνιο της Ιστορίας. Γιατί σήμερα εκείνο που προωθείται είναι η ελευθερία της αγοράς, η ευτυχία των χρηματιστηρίων, η αναζήτηση νέων επενδύσεων και το «δικαίωμα» της βίαιης καταστολής κάθε σκέψης και πράξης που τους αντιστέκεται. Η πολιτική θα αφορά όλο και περισσότερο μια «Φωτισμένη Δεσποτεία» και λιγότερο τους

πολίτες, στους οποίους επιφυλάσσεται ο ρόλος του εκτελεστή και του καταναλωτή των αποφάσεών της. Τα νέα στερεότυπα που δυναστεύουν την κοινωνία μας στρέφονται γύρω από την άρνηση της συλλογικότητας και της κοινωνικής συμμετοχικής δημοκρατίας. Οι μορφές διεκδίκησης και αγωνιστικότητας που αυτές απελευθερώνουν γίνονται αντικείμενο συκοφάντησης, διαστρέβλωσης και χλευασμού και αποσπώνται από το περιεχόμενο και τα αιτήματά τους.

Μια τέτοια όμως θεώρηση υποβαθμίζει τις βασικές, τις στοιχειώδεις δημοκρατικές αρχές που στηρίζονται στην ενεργητική συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, στην καθημερινή παρέμβασή του για ό,τι τον αφορά, στην παραγωγή πολιτικής σκέψης και πράξης. Αν η κοινωνία των πολιτών μετατραπεί σε άθροισμα ιδιωτών, για να προχωρήσει κάθε κυβερνητική εξουσία ανενόχλητη στην υλοποίηση των αποφάσεών της, τότε κάθε πρόσχημα δημοκρατίας και επίσημα θα καταρριφθεί. Και βέβαια δεν μπορεί να απολογείται καμιά κοινωνική ομάδα για τις μορφές πάλιν που επιλέγει προκειμένου να διεκδικήσει τα δικαιώματά της. Αν πρέπει κάποιος να απολογηθεί, είναι η ίδια η κυβερνητική εξουσία όταν αφαιρεί αυτά τα δικαιώματα, όταν παίρνει αποφάσεις χωρίς στοιχειωδώς να υπολογίζει τη γνώμη αυτών που τους αφορούν και τις υλοποιεί εναντίον της θέλησής τους. Στις δημοκρατίες δεν απολογείται ο λαός. Η εξουσία δίνει λόγο σ' αυτόν για τις ενέργειές της.

Και στην περίπτωση των μαθητικών — αλλά και των φοιτητικών — καταλήψεων διαβάσαμε κείμενα και δηλώσεις που εξέφραζαν την αγωνία των συγγραφέων τους για τη βιαιότητα των νέων, τη δυσαρέσκειά τους για την έκρυθμη κατάσταση που δημιουργούσαν οι κινητοποιήσεις τους και την «απόγνωση» τους για το πολύτιμο αγαθό

της γνώσης που χάνεται με την απώλεια των ωρών διδασκαλίας. Στην πλειοψηφία τους κατέληξαν στην αγανακτισμένη επίκληση των δυνάμεων καταστολής, των γονιών, των καθηγητών για να παρέμβουν προκειμένου να τελειώσουν οι καταλήψεις. Στο όνομα της δημοκρατίας επικαλούνται την τρομοκρατία και την κηδεμόνευση των νέων. Δεν είδαμε όμως σ' αυτά τα άρθρα ποτέ πώς εννοούν τη δημοκρατική στάση της εξουσίας, πώς εννοούν το διάλογο και πώς —τέλος πάντων— αντιλαμβάνονται τις έννοιες της διεκδίκησης και των δημοκρατικών δικαιωμάτων. Όσο για τις «χαμένες ώρες» των μαθημάτων και τη γνώση που επικαλούνται, είναι προφανές πως δεν έχουν ανοίξει τα σχολικά βιβλία —παλιότερα και νέα (αν και μερικοί αρθρογράφοι ήταν συγγραφείς τους, οπότε είναι εύλογη η αγωνία τους).

Οι μορφές πάλης που θα συνοδεύσουν

και θα χαρακτηρίσουν τις μελλοντικές κινητοποιήσεις των μαθητών —και όχι μόνο— είναι υπόθεση δική τους. Προφανώς δεν θα σταματήσουν στις παραινήσεις και στις εντολές μιας «νομιμόφρονης» σκέψης που τους θέλει υποταγμένους, άβουλους, πειθαρχημένους στις επιταγές της. Όσα θα διδάξουν —και όσα ήδη έχουν διδάξει—, θα είναι πολύτιμο μάθημα δημοκρατίας, δηλαδή συλλογικότητας, αξιοπρέπειας, μαχητικότητας και του πολιτισμού που τα προηγούμενα δημιουργούν. Απέναντι σ' αυτόν τον πολιτισμό θα αντιτάσσεται η βαρβαρότητα του κοινωνικού αποκλεισμού, ο αυταρχισμός του κοινοβουλευτικού ολοκληρωτισμού και η υποκρισία των απολογητών του. Όμως, το δίλημμα πολιτισμός ή βαρβαρότητα θα συνεχίσει να παίζει νέο περιεχόμενο και θα αποκτά νέες μορφές μέχρι να απαντηθεί οριστικά.